

Szathmári István: Stílusesszközök és alakzatok kislexikona. 2010. Tinta Kiadó, Budapest, 147 lap

A szerzótól 2004-ben megjelent a *Stilisztikai lexikon* (Tinta Kiadó), 2008-ban – az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke mellett működő stilisztikai csoporttal együttműködve – pedig az *Alakzatlexikon* (ugyancsak Tinta Kiadó). Így logikusan következett, hogy Szathmári István e két mű felhasználásával „egy kisebb terjedelmű, de a lényeges jellemzőket tartalmazó gyakorlati célú kézikönyvet” állítson össze, amely „tárgyalná a legfontosabb stilisztikai jelenségeket és alakzatokat”. Ez a megfogalmazás így egyszerűnek tűnik, hogy tudniillik „tárgyalja a legfontosabb stilisztikai jelenségeket és alakzatokat”, pedig tudományos viták és „megbékélések” álltak e megállapítás mögött.

A 20. század utolsó évtizedeiben el kellett fogadtatni – a kommunikációelmélet, a pragmatika, a szövegtan, a szemiotika, a tipológia mellett – a stilisztikát, a hagyományos szövegelemzés, a stíluslemzés taxatív felsorolásának módszere után a funkcionális szemléletet, tisztázni kellett, hogy külön-külön vagy egységben tekintsük-e az alakzatokat és a trópusokat, (a metaforákat stb.) –, így e több szempontból is előálló megnyugvás, megbékélés után jöhetett létre ez a kislexikon. Ezt tükrözi trópusok (metaforák stb.) és alakzatok egységes tárgyalása vagy például az alakzat címszó egybevetése az Alakzatlexikonban, illetve a Kislexikon feldolgozásában, ott 38 oldal, itt pedig kb. egyharmad oldal.

Tisztázta a szerző a kötet funkcióját: mindkét esetben a stílus- és a szövegelemzés segítségével meg célul a funkcionális szemlélet alapján, a diákok, tanulók és érdeklődő közönség szolgálatában. A Kislexikon szócikkeiből elmaradtak a szakmai-tudományos viták; elmaradtak bizonyos szócikkek: névtudomány, kritikai realizmus, szórend, szókihagyás és -halmozás, stíluslemzés – bár ezek közül egyiket-másikat fájón hiányolom. Egy-egy szócikket rövidíteni kellett (pl. a látható nyelv), ugyanakkor más esetekben megmaradt a segítő célú részletezés (metafora, névszó).

A szócikkek felépítése a következő: a megnevezése(ek) után áll az eredet(ük), a tartalom kifejtése, majd példák következnek: köznyelvi, irodalmiak. Ezek a példák nemcsak a megvilágítást szolgálják, hanem szórakoztatnak, gyönyörködtetnek is. A szócikkek témája nem csupán egy-egy stilisztikai fogalom magyarázata, hanem igen gyakran valamely átfogó jelenség, folyamat (pl. stílusréteg, impresszionizmus, realizmus stb.). De nemcsak stilisztikával találkozunk, hanem – a szükséges mértékben – grammatikával, retorikával és – már utaltam rá – sok irodalommal. A példák sokfélék: szerepel bennük a hagyományos költészet és széppróza, jelen vannak klasszikus költőink, írónk éppúgy, mint a népköltészet, a beszélt köznyelv a maga végtelen árnyalataival, áradásával.

Hasznosak e stilisztikai lexikonok a szövegek elemzésében. Diákok, hallgatók gyakran kapnak ilyen feladatot. A mindennapi olvasó pedig irodalmi művek olvasása közben többször el-elidőzik a teljes mű egészen gondolkodva, a mondanivaló kifejezéseiben, eszközeiben, egy-egy szakmai, hivatali szöveg jelentésén tőprengve. Nincs ugyan a Kislexikonban külön címszó a stílus- vagy szövegelemzésről, de mindenütt kiviláglik a stíluslemzés mibenléte, felépítése. A stíluslemzés ugyanis

---

annak a módszeres vizsgálata, hogy a költő, író milyen szövegszerkezetet, milyen nyelvi, stilisztikai eszközöket, illetve milyen nyelven kívüli megoldásokat, továbbá hogyan, milyen nyelvi funkcióban használt fel mondanivalója kifejezésére. Röviden: a stíluselemzés igyekszik feltárni a stíláriis eszközök szerepét. E művelet közben mindig figyelemmel kell lenni arra; hogy a mű egészéből induljunk ki, az egyes részletek elemzése után pedig ugyanoda térjünk vissza. Az iméntiekben látjuk a stíluselemzés funkcionális felfogását.

Ismét gazdagodhatunk tehát egy újabb művel a szövegelemzés területén, azon a területen, amelyen az utóbbi évek felmérései szerint nem állunk jól a nemzetközi összevetésekben.

Bencédy József
ny. főiskolai tanár